

КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ РЕФОРМАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ООНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

THE CONCEPT OF MANAGEMENT IN THE LIGHT OF MODERN REFORM TENDENCIES OF THE RENEWAL OF CIVIL LEGISLATION

Карташов В.В., аспірант

*Науково-дослідний інститут правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України*

Статтю присвячено аналізу можливостей використання конструкції управління у цивільному праві. Встановлено, що інтеграція України до Європейського Союзу потребує удосконалення механізмів регулювання сфери фінансових послуг, серед яких чільне місце займають послуги з управління майном, зокрема готівкове або безготівкове управління, всі форми колективного управління інвестиціями, управління пенсійним фондом, послуги з довірчого зберігання, депозитарного та трастового обслуговування. У контексті цього положення Угоди про асоціацію є пріоритетно важливими з позицій необхідності переосмислення концепції управління у цивільному праві у світлі сучасних реформаційних тенденцій. Відзначено, що категорія управління у контексті розвитку цивільного права набуває сьогодні особливого значення, адже, незважаючи на свою публічно-правову природу, вона імплементована у площину приватноправових відносин, а її зміст є адаптованим до специфіки та потреб сфери цивільно-правового регулювання. Інтегрування управління у площину цивільних правовідносин зумовлене потребою у здійсненні цілеспрямованого впливу на об'єкти цивільних прав, проте з урахуванням основоположних принципів цивільного права, що ґрунтуються на диспозитивному методі правового регулювання. Особливість цивільно-правової категорії управління полягає у тому, що її завжди складатиме дворівнева система юридичних дій, спрямованих на реалізацію індивідуального панування, перший рівень якої формують власні правомочності носія суб'єктивних прав, що складають зміст останніх, а другий, похідний рівень формують повноваження управителя, що виникли внаслідок делегування йому носієм суб'єктивних прав своїх правомочностей з метою їх здійснення. Зроблено висновок, що управитель у правовідносинах із приватноправового управління наділений дискреційними повноваженнями щодо здійснення комплексу фактичних та юридичних дій, спрямованих на реалізацію індивідуального панування над об'єктом управління, в основу яких покладений особистий розсуд управителя, обмежений тими юридичними можливостями, що складають зміст суб'єктивного цивільного права його носія, а також безпосередніми вказівками останнього або нормативними положеннями щодо заборони на вчинення тих чи інших дій у процесі цивільно-правового управління, зафіксованими у договорі або законі. Обсяг дискреційних повноважень управителя визначатиметься у кожному конкретному випадку застосування договірної конструкції управління об'єктом цивільно-правових відносин на практиці та залежатиме насамперед від специфіки об'єкта управління.

Ключові слова: управління, управитель, цивільно-правове регулювання, договір, об'єкти цивільних прав, диспозитивний метод регулювання, дискреційні повноваження.

The article is devoted to the analysis of the possibilities of using the construction of management in civil law. It was established that the integration of Ukraine into the European Union requires the improvement of mechanisms for regulating the sphere of financial services, among which property management services occupy a prominent place, in particular cash or non-cash management, all forms of collective investment management, pension fund management, trust custody, depository and trust services service. In this context the provision of the Association Agreement are of priority importance from the point of view of the need to rethink the concept of management in civil law in the light of modern reformation trends. It is noted that the category of management in the context of the development of civil law acquires special importance today, because, despite its public legal nature, it is implemented in the plane of private legal relations, and its content is adapted to the specifics and needs of the field of civil-law regulation. The integration of management into the plane of civil legal relations is due to the need to exert a targeted influence on the objects of civil rights, but taking into account the fundamental principles of civil law, which are based on the dispositive method of legal regulation. The peculiarity of the civil-law category of management is that it will always consist of a two-level system of legal possibilities regarding individual rule, the first level of which is formed by the own powers of the bearer of subjective rights, which make up the content of the latter, and the second, derivative level is formed by the authority of the manager that arose as a result of delegation to him by the bearer of subjective rights of his powers for the purpose of their implementation. It was concluded that the manager in legal relations of private law management is endowed with discretionary powers to carry out a complex of factual and legal actions aimed at the realization of individual domination over the object of management, which are based on the personal discretion of the manager, limited to those legal possibilities that make up the content of the sub objective civil law of its bearer, as well as direct instructions of the latter or normative provisions regarding the prohibition of certain actions in the process of civil-law administration, fixed in a contract or law. The extent of discretionary powers of the manager will be determined in each specific case of application of the contractual structure of management of the object of civil-law relations in practice and will depend primarily on the specifics of the object of management.

Key words: management, manager, civil legal regulation, contract, objects of civil rights, dispositive method of regulation, discretionary powers.

Динамічний розвиток вітчизняної економіки на основі ринкової моделі, активна участь України у цифровому економічному просторі, розширення підприємницького сектору, ускладнення цивільних правовідносин внаслідок виникнення нових специфічних об'єктів цивільних прав – усі вказані фактори в сукупності та зокрема зумовлюють нагальну потребу у вдосконаленні механізму цивільно-правового регулювання у контексті адаптації останнього до актуальних умов розвитку приватноправових відносин. Зважаючи, що політична асоціація та економічна інтеграція України з Європейським Союзом залежатиме від досягнень України в забезпеченні поваги до спільних цінностей і прогресу в наближенні з ЄС у політичній, економічній та правовій сферах, потребують удосконалення механізми регулювання сфери фінансових послуг, серед

яких чільне місце займають послуги з управління майном, зокрема готівкове або безготівкове управління, всі форми колективного управління інвестиціями, управління пенсійним фондом, послуги з довірчого зберігання, депозитарного та трастового обслуговування. У контексті цього положення Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони є пріоритетно важливими з позицій необхідності переосмислення концепції управління у цивільному праві у світлі сучасних реформаційних тенденцій.

Слід зауважити, що категорія управління у контексті розвитку цивільного права набуває сьогодні особливого значення, адже, незважаючи на свою публічно-правову природу, вона вже доволі давно та успішно імплементо-

вана у площину приватноправових відносин, а її зміст є адаптованим до специфіки та потреб сфери цивільно-правового регулювання. Як зазначається в юридичній літературі, категорія управління пронизує все приватне право: воно є функцією, яка супроводжує приватну ініціативу, приватну власність, інтелектуальну діяльність та підприємництво. Управління у приватному праві відрізняється від управління в публічному праві сферою існування, а також принципами діяльності, що в цілому відповідає і критеріям проведення кордонів між приватним непублічним правом. Ієрархія в приватному праві володіє особливими властивостями: вона заснована на засадах координації та самоврядування. Управління у цивільному праві здійснюється в рамках принципу юридичної рівності та автономії волі сторін [1, с. 85–86].

Підтвердження цьому знаходимо в положеннях цілої низки актів вітчизняного цивільного законодавства, чільне місце серед яких займає Цивільний кодекс України (далі – ЦК України). Слугуючи фундаментом для легального впорядкування приватноправових відносин на засадах рівності, майнової самостійності, договірної свободи та координації, цей кодифікований акт гармонійно інтегрує публічну за своєю природою категорію управління у площину цивільно-правових відносин, що виникають у процесі діяльності юридичних осіб корпоративного типу (ст. 97, ст. 101, ст. 121, ст. 136, ст. 160), у сфері здійснення авторських прав (ст. 441, ст. 453), у сфері реалізації права власності (ст. 54, ст. 72, ст. 360, ст. 829, глава 70), у зв'язку з необхідністю утримання спадщини (ст. 1285, ст. 1291) тощо. Очевидно, така інтеграція обумовлена об'єктивною необхідністю залучення до понятійного апарату цивільно-правових відносин категорії управління як інструменту цілеспрямованого впливу на приватноправові явища і процеси, а також упорядкування відносин, що ними опосередковуються. Якщо проаналізувати особливості зазначених правовідносин, ядром яких є здійснення діяльності щодо управління, то вбачається, що переважну їх більшість складають відносини щодо управління майном або майновими правами. Думка щодо нерозривного зв'язку категорії управління із майновими об'єктами цивільних прав побутує і серед дослідників, які зазначають, що управління здійснюється щодо власного майна і майнових прав, а також щодо майна іншої особи і її майнових прав [1, с. 86]. Водночас у зв'язку з активним розширенням сфери цивільно-правового регулювання та появою нових, іноді нетрадиційних об'єктів цивільних прав, посилюється необхідність застосування категорії управління й до інших, не врегульованих нормами законодавства, цивільних правовідносин, різновидом яких є, наприклад, управління чужими справами.

Водночас, незважаючи на те, що управління є традиційною формою діяльності органів публічної влади у процесі забезпечення належного виконання державою її основних функцій, що здійснюється шляхом цілеспрямованого розпорядчого впливу на поведінку соціуму, винятковістю застосування категорії управління понятійний апарат адміністративного права не характеризується. На користь цього свідчать один із аргументів прихильників широкої інтерпретації досліджуваного поняття, який полягає в тому, що термін «управління» стосується різних видів людської діяльності (наприклад, управління автомобілем), різних сфер діяльності (наприклад, управління в неживій природі, в біологічних і соціальних системах), а також різних органів управління (наприклад, адміністративних підрозділів на підприємствах, у державних установах, громадських організаціях, виробничих об'єднаннях тощо) [2, с. 102].

Таким чином, є усі підстави для висновку про універсальність категорії управління як діяльнісного процесу цілеспрямованого впливу суб'єкта на об'єкт з метою досягнення конкретного результату, специфіка якого залежить

від сфери інтегрування управління, суб'єктів та об'єктів останнього. Якщо екстраполювати зазначене на таку відокремлену сферу суспільних відносин, як приватноправова сфера, то вбачається, що інтегрування управління у площину цивільних правовідносин зумовлене потребою у здійсненні цілеспрямованого впливу на об'єкти цивільних прав, проте з урахуванням основоположних принципів цивільного права, що ґрунтуються на диспозитивному методі правового регулювання, управління у цій сфері має свої особливості.

В юридичній літературі знаходимо наступне визначення поняття управління в цивільному праві: «управління – це спрямована на об'єкт цивільних прав систематична професійна діяльність, яка здійснюється засобами і з метою, що не суперечать закону або іншим правовим актам» [1, с. 86]. Водночас вважаємо, що зазначена дефініція не може бути взята за основу розуміння концепції цивільно-правового управління, оскільки вона характеризується високим рівнем узагальнення та не відображає сутнісних особливостей цієї категорії, обумовлених її інтегруванням у приватноправову сферу. Альтернативних універсальних доктринальних поглядів на природу управління у цивільному праві, на жаль, не знаходимо, за винятком численних авторських дефініцій управління майном, яке, між тим, є лише одним із різновидів приватноправового управління і характеризується особливостями, що зумовлені юридичною конструкцією трасту; водночас управління іншими об'єктами залишаються поза увагою, що, вочевидь, зумовлює необхідність розроблення уніфікованої концепції управління у цивільному праві.

Насамперед зазначимо, що невід'ємним атрибутом та ключовою передумовою здійснення управління у будь-якій сфері суспільного буття є наявність у суб'єкта управління влади, яка за своєю сутністю також є універсальною філософсько-соціальною категорією та пов'язана із правом та можливістю її носія розпоряджатися, керувати ким-, чим-небудь [3]. Влада, як і управління, має різні зовнішні прояви та внутрішні чинники свого виникнення. Так, влада як передумова здійснення управління у приватноправовій сфері пов'язана насамперед із пануванням суб'єкта цивільних правовідносин над об'єктом, яким, виходячи із положень ЦК України, присвячених здійсненню управління, може бути майно (майнові права), діяльнісні процеси і навіть самостійні суб'єкти цивільних правовідносин, зокрема, юридичні особи. При цьому правомочність щодо панування має своїм підґрунтям зміст конкретного суб'єктивного цивільного права. Відзначимо, що найбільш типовим прикладом такого панування, якщо йдеться про управління майном, є право власності, яке надає власнику юридичну можливість самостійно управляти річчю або ж делегувати цю можливість іншій особі на підставі договору. Це ж стосується й управління юридичною особою, правомочність щодо якого є одним із елементів змісту суб'єктивного корпоративного права, яке, своєю чергою, посвідчує право власності особи на акції, частку в статутному капіталі товариства чи вклад. Цілком очевидно, що у цьому контексті можна говорити про одну з важливих специфічних ознак управління у цивільному праві, яка полягає в тому, що основною правовою передумовою його здійснення є наявність у суб'єкта цивільних відносин приватноправової влади, відмінної за своєю природою від публічної влади, змістом якої є індивідуальне панування над конкретним об'єктом управління, опосередковане суб'єктивним цивільним правом щодо нього, зокрема, правом власності. При цьому у випадку здійснення управління об'єктом безпосередньо носієм суб'єктивного цивільного права йтиметься про індивідуальне панування як правомочність, тобто право на власні дії, а у випадку делегування управління іншій особі – про індивідуальне панування як повноваження.

Ключовим у розумінні сутності повноваження є сприйняття його як правового наслідку делегування суб'єктом цивільних правовідносин власних правомочностей, що зумовлює похідний характер повноважень по відношенню до останніх. При цьому, на відміну від правомочностей, які за своєю природою формують дозволу поведінку носія конкретного суб'єктивного права, зумовлену змістом останнього, повноваження акумулюють у собі як правомочності, делеговані уповноваженій особі носієм суб'єктивного права, так і обов'язки, пов'язані із набуттям ним особливого правового статусу у рамках делегувального правовідношення. Прикладом цього можуть бути відносини, опосередковувані укладенням договору управління майном, у межах яких управитель відповідно до ч. 2 ст. 1038 ЦК України, вчиняючи фактичні та юридичні дії, пов'язані з управлінням майном, зобов'язаний повідомляти осіб, з якими він вчиняє правочини, про те, що він є управителем, а не власником майна. Таким чином, вважаємо, що під повноваженнями як цивільно-правовою категорією слід розуміти сукупність прав і обов'язків, що делегуються носієм суб'єктивних прав іншій особі – уповноваженому – на підставі правочину чи внаслідок настання інших юридичних фактів, з метою реалізації останнім в інтересах носія суб'єктивних прав або третьої особи юридичних можливостей, які складають їх зміст, та досягнення бажаних правових наслідків.

Окремо слід наголосити на важливій особливості цивільно-правової категорії управління, яка полягає у тому, що її завжди складатиме дворівнева система юридичних можливостей щодо індивідуального панування, перший рівень якої формують власні правомочності носія суб'єктивних прав, що складають зміст останніх, а другий, похідний рівень формують повноваження управителя, що виникли внаслідок делегування йому носієм суб'єктивних прав своїх правомочностей з метою їх здійснення. На підтвердження цього можна навести тезу Т. М. Гнатюк про те, що передання правомочностей власника разом з переданням майна в управління є формою реалізації суб'єктивного права власності. Власник має право розпоряджатися своїм майном на власний розсуд, в тому числі шляхом передання його в управління. Відповідно, без передання визначених повноважень довірчому власнику не буде змоги досягти мети договору управління майном, а саме: використання майна шляхом вчинення фактичних і юридичних дій з належною турботливістю та вигодою для установника управління або вигодою набувача [4, с. 13]. При цьому важливо наголосити, що внаслідок делегування суб'єктом власних правомочностей відбувається не перехід їх до управителя, а трансформація їх у категорію повноважень, з огляду на що укладення цивільно-правового договору управління може бути охарактеризоване як особлива форма реалізації носієм суб'єктивних прав своїх правомочностей.

На нашу думку, така специфіка змісту управління як сукупності юридичних можливостей обумовлена насамперед складною структурою правовідносин, що виникають щодо їх здійснення. З приводу відносин, що опосередковуються укладенням договору управління майном, Р. А. Майданик зазначає, що вони наділені поєднанням речового і зобов'язального характеру, що виявляється в наявності у довірчого власника повноважень власника, обтяжених фідуціарним зобов'язанням здійснити його з певною метою, визначеною установником управління при формуванні такої власності із дотриманням обмежень, встановлених законом або договором управління майном [5, с. 23]. Тобто фактично йдеться про зобов'язальні правовідносини між носієм суб'єктивних прав та управителем, що виникають на підставі договору управління певним об'єктом цивільних прав чи діяльністю, та правовідносини управителя із третіми особами, що виникають у зв'язку зі здійсненням ним повноважень,

делегованих носієм суб'єктивних прав. У рамках перших правовідносин має місце реалізація правомочностей носія суб'єктивних прав щодо делегування управителю юридичних можливостей, які складають зміст останніх, а в рамках других – реалізація управителем делегованих повноважень щодо управління. При цьому характер побудови усіх правовідносин, що виникають, змінюються та припиняються щодо управління у площині цивільно-правового регулювання, на відміну від публічно-правових відносин, є координаційним, горизонтальним, оскільки такі правовідносини виникають лише між рівноправними суб'єктами та ґрунтуються на засадах добровільного делегування повноважень і забезпеченні балансу інтересів кожної з їх сторін.

Важливим у світлі дослідження природи управління як цивільно-правової категорії є визначення обсягу та характеру повноважень, делегованих управителю на підставі договору чи закону. Так, у контексті управління майном Є. О. Харитонов розглядає досліджувану категорію як самостійну правомочність власника і пропонує доповнити перелік елементів права власності правом управління майном. Вчений вважає, що зазначене право не охоплюється ні правом користування, ні правом розпорядження майном, а тому робить висновок, що змістом права власності як права на власну поведінку (права здійснення права власності) є: право володіння майном, право користування майном, право управління майном та право розпорядження майном [6, с. 287]. Ми не можемо погодитися з цим підходом, оскільки, як зазначалось раніше, приватноправове управління за своєю сутністю є цілеспрямованим діяльнісно-організаційним впливом на об'єкт, який, на відміну від правомочностей володіння, користування і розпорядження не має конкретної визначеності у контексті чіткого окреслення юридичних можливостей суб'єкта управління стосовно об'єкта, та передбачає індивідуальне панування над останнім, здійснюване у відповідності зі змістом суб'єктивного права з метою досягнення бажаних правових результатів. При цьому правомочності з володіння, користування та розпорядження майном можуть вважатися юридичними інструментами їх досягнення. Більш доречним, на наш погляд, є висловлена в юридичній літературі думка про те, що управління є збірною категорією, яка складається з обсягів економічних можливостей володіння, користування, розпорядження, реалізація яких відбувається через встановлення спеціальних порядків прийняття рішень і їх виконання. Іншими словами, змістове навантаження терміну «управління» полягає у тому, що він інформує про особливі форми реалізації власності [1, с. 87].

Т. М. Гнатюк з приводу обсягу юридичних можливостей, які випливають із договірної управління майном зазначає, що для виконання функцій управління управитель наділяється широким спектром повноважень, встановлених законом і договором. Такі повноваження полягають у здійсненні фактичних та юридичних дій, пов'язаних з управлінням. Законодавством не конкретизується перелік цих дій, адже це практично здійснити неможливо [7, с. 13]. Цілком погоджуючись із зазначеним, вважаємо, що перелік юридичних можливостей, делегованих носієм суб'єктивних прав управителю, неможливо чітко регламентувати, виходячи з того, що характер та обсяг повноважень обумовлюються цілою низкою чинників, серед яких: а) зміст суб'єктивних цивільних прав, правомочності з яких є об'єктом делегування в управління; б) об'єкт, щодо якого здійснюються повноваження з управління; в) мета, правовий результат, на досягнення яких встановлюється управління. В цьому знаходить свій прояв доволі суттєва, на наш погляд, особливість зобов'язальних правовідносин щодо управління, яка полягає в тому, що, на відміну від більшості цивільно-правових договірних правовідносин, сторони яких наділені чітко визначеними

правами та обов'язками, зміст правовідносин з управління у частині регламентації повноважень управителя не вирізняється конкретністю, а навпаки носить узагальнений характер, що є закономірним з огляду на абстрактність змісту самої категорії управління. Із зазначеного робимо висновок, що управитель у приватноправових відносинах з управління наділений повноваженнями, що носять характер дискреційних.

Водночас слід зауважити, що у вітчизняній тлумачній літературі поняття дискреції є більш універсальним та має декілька значень. Воно розуміється як: 1) право, можливість діяти на свій розсуд; свобода дій; спосіб вирішення економічних проблем, який полягає у тому, що особа, орган, що приймають рішення, діють в основному на власний розсуд; 2) сума, в межах якої брокер може змінювати ціну замовлення клієнта згідно з домовленістю між ними; 3) дотримання фінансовими установами та агентами фінансової, зокрема банківської, таємниці стосовно стану справ чи рахунків своїх клієнтів [8]. Виходячи із зазначеного, є підстави для висновків, що, по-перше, дискреція є універсальною категорією, яка застосовується для визначення обсягу повноважень їх носіїв як у сфері як публічного, так і приватного права; по-друге, дискреційність повноважень означає правову можливість їх носія діяти вільно, на власний розсуд, проте у межах, визначених договором або законом. З огляду на це, робимо висновок, що управитель у правовідносинах із приватноправового управління наділений дискреційними повноваженнями щодо здійснення комплексу фактичних та юридичних дій, спрямованих на реалізацію індивідуального панування над об'єктом управління, в основу яких покладений особистий розсуд управителя, обмежений тими юридичними можливостями, що складають зміст суб'єктивного цивільного права його носія, а також безпосередніми вказівками останнього або нормативними положеннями щодо заборони на вчинення тих чи інших дій у процесі цивільно-правового управління, зафіксованими у договорі або законі. Вбачається, що обсяг дискреційних повноважень управителя визначається у кожному конкретному випадку застосування договірної конструкції управління об'єктом цивільно-правових відносин на практиці та залежатиме насамперед від специфіки об'єкта управління.

Підсумовуючи усе вищезазначене, варто наголосити на універсальності категорії управління як цілеспрямованого організованого впливу на об'єкт чи діяльність, що знаходить своє широке застосування у різноманітних сферах суспільного буття, з урахуванням чого тенденція віднесення управління до понятійного апарату публічного права не має під собою достатніх підстав. По-друге,

інтегрування категорії управління у приватноправову площину сприяло адаптації цього поняття до потреб цивільно-правового регулювання, зокрема, у частині забезпечення інтересів суб'єктів цивільно-правових відносин, та зумовило наділення цієї категорії особливими правовими характеристиками, найбільш важливими серед яких є те, що: 1) основною передумовою здійснення приватноправового управління є наявність у суб'єкта індивідуальної влади, що впливає з юридичних можливостей, які складають структуру суб'єктивного цивільного права; 2) у залежності від суб'єкта, який здійснює приватноправове управління, зміст останнього складатимуть юридичні можливості індивідуального панування як правомочності, тобто права на власні дії, а у випадку делегування управління іншій особі – юридичні можливості індивідуального панування як повноваження; 3) внаслідок делегування управителю правомочностей носія суб'єктивних прав відбувається не перехід їх до управителя, а трансформація їх у категорію повноважень, з огляду на що укладення цивільно-правового договору управління може бути охарактеризоване як особлива форма реалізації носієм суб'єктивних прав своїх правомочностей; 4) структура приватноправового управління характеризується двоєдиною системою юридичних можливостей щодо індивідуального панування, перший рівень якої формують власні правомочності носія суб'єктивних прав, а другий, похідний рівень формують повноваження управителя, що виникли внаслідок делегування йому носієм суб'єктивних прав своїх правомочностей; 5) відносини щодо приватноправового управління ґрунтуються на засадах координації з огляду на те, що вони виникають лише між рівноправними суб'єктами та ґрунтуються на засадах добровільного делегування повноважень і забезпеченні балансу інтересів кожної з їх сторін; 6) обсяг повноважень управителя характеризується дискреційністю, що знаходить свій прояв у наданні останньому широкого спектру дій юридичного і фактичного характеру та можливості їх здійснення шляхом власного розсуду, проте у межах змісту суб'єктивних цивільних прав, правомочності з яких делегуються, умов договору, що став підставою для виникнення правовідносин щодо управління, та положень закону.

З урахуванням вищезазначеного пропонуємо під управлінням у цивільному праві розуміти цілеспрямований, організуючий та регулюючий вплив управителя на об'єкт цивільних правовідносин, у процесі якого відбувається реалізація дискреційних повноважень, делегованих носієм суб'єктивних прав, у формі юридичних та фактичних дій у межах, визначених змістом суб'єктивних цивільних прав, договором та законом, з метою досягнення бажаного правового результату.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сигидин М. М. Корпоративний договір : дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2016. С. 85–86, 87.
2. Туленков М. В. Концептуалізація понять «менеджмент» і «управління» в сучасному науковому дискурсі. Політичний менеджмент. 2009. № 3(36). С. 102.
3. Словник української мови: в 11 томах. Том 1. 1970. С. 701. URL: <http://sum.in.ua/s/vlada> (дата звернення: 17.03.2023).
4. Гнатюк Т. М. Договір управління підприємством як єдиним майновим комплексом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2020. С. 12.
5. Майданик Р. А. Довірча власність і фідучія: місце і перспективи в системі права України. *Право України*. 2011. № 5. С. 23.
6. Харитонов Є. О., Старцев О. В. Цивільне право України. Підручник. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2013. С. 287.
7. Гнатюк Т. Права та обов'язки сторін договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2(288). 2020. С. 13.
8. Дискреція. URL: <https://slovnkyk.ua/index.php?swr%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 23.03.2023).